

Studia Generalia 2008

SUOMEN JA RUOTSIN KOHTALONYHTEYS

FINLANDS OCH SVERIGES ÖDESGEMENSKAP

Helsingin yliopisto 2.10.2008, Porthania (Yliopistonkatu 3), klo 17.00 –19.00

VALTIOYHTEYDEN MURTUMINEN 1809

Dosentti Martti Häikiö

Olisiko Suomi itsenäistynyt Ruotsin osana?

Arkielämässä ihmiset pohtivat alinomaa menneisyyden vaihtoehtoja, jossittelevat. Mietimme usein tekemiemme valintojen tai kohtaamiemme sattumien merkitystä. Historiassa jossittelu on mielestäni sallittua, mutta vain tietyissä rajoissa: voimme tarkastella uskottavina tai mahdollisina vain niitä vaihtoehtoja, jotka voimme dokumentoidusti osoittaa aikalaisten harkintaan.

Suomen joutuminen Venäjän haltuun vuonna 1809 ei ollut mikään historiallinen välttämättömyys, vaan suurvaltapoliittinen sattuma. Toinen vaihtoehto, Suomen jääminen Ruotsin yhteyteen, oli itse asiassa aikanaan paljon todennäköisempi, sillä Ruotsi ei suunnitellut Suomesta luopumista eikä Venäjä Suomen valtaamista.

Mitä jos Suomi olisi jäänyt Ruotsin yhteyteen vuonna 1809? Tarkastelen tätä kysymystä pääasiassa kahdesta näkökulmasta: 1) olisiko suomen kieli kyennyt nousemaan maan valtakieleksi ja 2) olisiko Suomi saavuttanut valtiollisen itsenäisyyden.

On nähdäkseni selvää, että mikäli Suomi olisi jäänyt Ruotsin yhteyteen vuonna 1809, olisi Viipurin lääni eli niin sanottu Vanha Suomi jäänyt liittämättä Suomeen. Suomen alue olisi jäänyt huomattavasti pienemmäksi. Tällöin olisi se suomalainen kehitys, joka Karjalassa ja Viipurissa koettiin 1800-luvulla, tapahtunut todennäköisesti Suomen puolella ja rajan tälle puolelle jääneet lähikaupungit ja muut Suomen rannikkokaupungit olisivat kehittyneet vastaavasti. Toisaalta tulee varoa vuoden 1809 Viipurin vertaamista vuoden 1944 Viipuriin.

Olisiko suomen kieli kyennyt nousemaan itsenäiseksi kirja-, hallinto- ja kulttuurikieleksi, jos Suomi olisi jäänyt Ruotsin yhteyteen? Olisiko suomen kieleen perustuva kansallinen kulttuuri voinut kehittyä vanhassa valtioyhteydessä? Tämän kysymyksen tarkastelu on mielestäni tärkeä siksi, että vastauksesta riippuu pitkälti se, miten uskomme suomen kielelle ja suomenkieliselle kulttuurille käyvän nykyisessä ylikansallisessa valtioyhteydessämme eli Euroopan Unionissa.

Tarkastelen kahta perustulkintaa. Ensimmäinen tulkinta lähtee hallintorakenteista. Sen mukaan keisari Aleksanteri I:n suomat hallinnolliset rakenteet, joiden varaan autonominen valtio rakentui, olivat kansallisen kehityksen ja myöhemmän itsenäisyyden välttämätön edellytys.

Toinen perustulkinta taas lähtee suomen kielen läpimurrosta. Suomen kielen niin kuin muidenkin kansojen enemmistön puhumat kielet nosti kukoistukseensa yleiseurooppalainen kansallisromantiikka. Suomen kielen läpimurto oli sitä ihmeellisempi, kun muistaa että sillä oli vastuksenaan virkakunnan puhuma ja kirjoittama ruotsin kieli, sivistyneistön käyttämä latina, seurapiirien ranska ja vielä uutena mahtavien vallanpitäjien venäjän kieli. Lönnrotin Kalevala oli käännekohta. Snellmanin herätystyö oli sen jatkoa. Runebergin isänmaarunous yhdisti kansakunnan.

Ensimmäisessä maailmansodassa romahtivat Venäjän, Itävalta-Unkarin ja Ottomaanien imperiumit. Suomen kanssa itsenäistyi useita valtioita, joiden hallintorakenteet olivat hyvin erilaiset. Yhteistä niille oli vahvan kansallisuusaatteen jalostama halu itsenäisyyteen. Olen vakuuttunut, että Suomi olisi itsenäistynyt, vaikka maamme olisi jäänyt Ruotsin yhteyteen 1809.

Suora lähetys ja videotallenteet internetissä, osoitteessa <http://video.helsinki.fi/studia/>.

Luentojen lyhennelmät ja luentosarjan ohjelma löytyy osoitteesta www.helsinki.fi/vst.

Luentosarjan luennot julkaistaan kirjana Vapaan sivistystyön toimikunnan julkaisusarjassa.

Tilaukset: (09) 191 58063 (toimisto), vst@helsinki.fi tai www.sivuilla www.helsinki.fi/vst.